

Over het gebruik van de doeltaal

Joop van Schaik (1939) is al jaren docent Frans op het Christelijk College de Noordgouw te Heerde. Daarnaast is hij auteur van *Super Chouette* en *Rue du Bac*. De afgelopen tijd is er veel geschreven en gesproken over het gebruik van de doeltaal als voertaal. Frans spreken is blijkbaar lastig en docenten vragen zich af hoe ze hun leerlingen tot een aanvaardbaar niveau voor met name luisteren en spreken kunnen krijgen. In onderstaand artikel zet de auteur uiteen hoe het mogelijk is leerlingen havo/vwo tot vlotte (en soms vloeiende) conversatie te krijgen.

(bijna) VLOEIEND FRANS SPREKEN

Joop van Schaik

Het verwerven van een moderne vreemde taal en met name van Frans is een kwestie van de juiste voorwaarden. Ik noem er een aantal in willekeurige volgorde:

- de docent(e) spreekt zelf vlot, foutloos Frans en kan zich in de verschillende jaren van registers in oplopende moeilijkheidsgraad bedienen. Vooral dat laatste is van essentieel belang
- een talendocent(e) dient te beschikken over een lesruimte die de 'geest van het land' ademt en die is voorzien van enkele absoluut noodzakelijke technische hulpmiddelen als cd-speler, overheadprojector en zo mogelijk een tv/dvd/video.
- het aantal wekelijkse *contacturen* bedraagt minimaal drie; in de bovenbouw havo is vier wekelijkse *contacturen* een bijkomende voorwaarde om het gewenste eindniveau te halen.
- bij de keuze van een leergang dient men vooral te letten op zaken als heldere structuur, de talige progressie, het beschikbare luister- en spreekmateriaal, de opmaak (een onrustige opmaak werkt remmend!), de bruikbaarheid van de eventueel bijgeleverde cd-rom en de beschikbare toetsen (zijn ze er wel voor alle vaardigheden?).
- inzetbaarheid en beschikbaarheid van 'leergangoverstijgend' materiaal, met name voor de mondelinge vaardigheden

DOEtaal

Als aan genoemde voorwaarden is voldaan, staat in feite niets meer in de weg de leerling in vijf of zes jaar tijd naar het gewenste einddoel: 'vlot (vloeiend) Frans spreken' te leiden. Daarbij zal iedere les het gebruik van de doeltaal een eerste vereiste zijn. Die taal zal voor docent en leerlingen de 'doetaal' moeten zijn. Wees consequent en gebruik vanaf de eerste les de doeltaal. Dat kan! Het is echter een hele kunst met weinig of geen taalmateriaal communicatief bezig te zijn. Toch heeft mijn lange lespraktijk mij geleerd dat het geen utopie is.

De docent heeft tijdens zijn/haar opleiding het spreken in 'registers' tot in de perfectie leren beheersen. Er kan op die manier vanaf de eerste les een natuurlijk evenwicht ontstaan tussen communicatie waarin de doeltaal de meest natuurlijke is en de moedertaal die voor momenten van uitleg de meest aangewezen is. Die momenten dienen zich bijvoorbeeld aan bij de presentatie en uitleg van nieuwe grammaticale elementen en bij het onderdeel lezen/tekstbegrip verderop in het taalverwervingsproces.

'Voedende' vaardigheden

Bij de indeling van een les dient men er op toe te zien dat elke vaardigheid minstens één keer aan bod komt. Zo wordt dan ook optimaal gebruik gemaakt van de mogelijkheden die het moderne vreemdetalenonderwijs ons biedt om de lessen tot een 'dynamiserende' gebeurtenis te maken. De vaardigheden spreken en luisteren spelen de hele les een rol en zo kunnen we spreken van vier elkaar 'voedende' vaardigheden. De leergang is daarbij leidraad doch geen keurslijf. De docent moet bij het voorbereiden van de lessen noteren (gebruik daarvoor een eenvoudig schrift) wat hij/zij van plan is en vooral ook bijhouden wat niet goed ging.

De progressie in de taalverwerving is namelijk niet het volgen van het boek doch een constante evaluatie van wat goed/niet goed ging. Zaken die voor Nederlandse leerlingen lastig zijn (bijvoorbeeld het ontkenkend maken van een zin, het correct gebruiken van (on)regelmatige werkwoordsvormen) dienen constant terug te keren bij het trainen van de mondelinge vaardigheden. Die *reprise continue et continuelle* moet de docent zelf in de hand nemen omdat bijna geen enkele leergang daarin voorziet.

Een eenvoudige manier om creatief en dynamisch nog een keer gebruik te maken van de beschikbare oefenstof is iets doen met reeds gemaakte en gecorrigeerde opdrachten, bijvoorbeeld door de zinnen ontkenkend of vragend te laten maken: ik noem dat

graag de 'herexploitatie' van het beschikbare oefenmateriaal.

Dat kan dan heel goed in twee-twee situaties waarbij de leerlingen gedwongen zijn de doeltaal creatief te gebruiken. Deze aanpak dwingt de leerling tot een serieuze correctie van gemaakte opdrachten omdat anders de vervolgoopdracht niet kan worden uitgevoerd. Door nieuwe dingen te doen met de bestaande zinnen blijven ze beter bekijken en snijdt het mes aan twee kanten.

Dynamiserende didactiek

Al vier decennia lang bereid ik zeer consequent mijn lessen voor. Ik zet daarvoor de grove lijnen op papier omdat zich altijd onvoorziene zaken kunnen voordoen en ik *reculer* soms belangrijker vind dan *avancer*. Hiermee bedoel ik dat progressie in de taalverwerving belangrijker is dan progressie in het boek (een les of boek uitkrijgen).

Zoals ik al eerder opmerkte lenen de mvt zich als geen ander vak voor een 'dynamiserende didactiek'. De vier vaardigheden en de vele werkvormen die daaruit voortvloeien kunnen iedere les tot een bezielende gebeurtenis maken die voor de leerlingen letterlijk 'omvliegt'. Hieronder een voorbeeld van een lesschema (de cijfers achter het onderdeel geven bij benadering het aantal minuten aan).

a

Échauffement (5). Dit komt iedere les terug. Zodra de leerlingen binnenkomen, treden ze Frankrijk binnen; groeten etc. alles gaat in het Frans en dat wordt als natuurlijk ervaren. Daarna korte gesprekjes waarin ik altijd tracht een bepaalde structuur aan de orde te laten komen (bijvoorbeeld iets vertellen met 'je vais .., of in de voltooide tijd). Let wel: de leerlingen spreken zoveel mogelijk en de docent zo weinig mogelijk. De leerlingen kunnen niet antwoorden met *oui* of *non*!

b

Bespreken/uitleg/controle van geleerd/gemaakt werk (5 à 10). Corrigeren in de les gebeurt zo min mogelijk. Het is veelal verloren tijd. Wel aandacht voor zaken die niet goed gaan/zijn gegaan. Leerlingen elkaars werk laten controleren/corrigeren. Dat werkt zeer goed en is motiverend!

c

Luisteren (5 à 10). Laten beluisteren van nieuw al

dan niet leerganggebonden fragment. Laat vervolgens de leerlingen elkaar (in het Nederlands) vertellen wat ze hebben verstaan. Doe dat in een 2-2 situatie. Ik noem dat het 'tolkenspel'. Vervolgens fragment nogmaals laten horen, uitleg geven en de leerlingen kunnen bepalen wie 'de waarheid' heeft gesproken.

d

Spreken (5 à 10). N.a.v. een plaatje, foto, dia. Als de situatie onbekend is, zelf een korte introductie (uiteraard in het Frans) verzorgen en vervolgens de leerlingen aan het woord laten. Controleer door in de klas te lopen en te controleren wat wel/niet goed gaat. Maak een vluchtige analyse en ga daarna zelf met leerlingen en met de situatie aan de slag. Geef enkele (nooit te veel) woorden. Doe deze situatie opnieuw in de volgende les.

Een andere suggestie om leerlingen gestructureerd te laten oefenen is de volgende. Laat de leerlingen de tekst voor zich nemen waar ze mee bezig zijn. Laat ieder om de beurt een zin voorlezen (in 2-2 situatie), daarmee wordt de uitspraak geoefend, en laat vervolgens iets met de gelezen zin doen: vragend maken, ontkennend maken, hetzelfde zeggen maar dan korter (heel lastig!) etc.

e

Chanson (5). Leerlingen zingen mee (uitspraak), altijd een leuk moment in de les!

f

Grammatica (5 à 10). Bijvoorbeeld uitleg/introductie nieuwe structuur. Daarbij wordt de moedertaal gebruikt. Het is ook mogelijk enkele korte zinnen te geven en die in het Frans te laten vertalen. Leerlingen vinden dit soort 'rustpunten' prettig en ze kunnen voor zichzelf nagaan of ze eerder aangeboden structuren inderdaad beheersen. Dit zijn ook goede momenten om de leerlingen voor te bereiden op een toets. Dat werkt motiverend.

g

Lezen (5 à 10). Tekst uit leergang of zelf uitgekozen artikel (bijvoorbeeld uit het blad Clés). Laat de leerlingen rustig zelf lezen. Laat ze zonedig een woordenboek gebruiken en vooral zelf hun conclusie(s) trekken of vragen beantwoorden.

Joop van Schaik

'Plannen' gebeurt altijd 'bij benadering'. In elke les gebeurt wel eens iets onverwachts. Houd dus wat tijd achter de hand en neem aan het eind van de les ruim de tijd de taak voor de volgende keer goed en duidelijk op te geven.

Bovenstaand schema is slechts een willekeurig voorbeeld dat echter wel laat zien hoe de vaardigheden elkaar in snel tempo kunnen opvolgen en hoe de doeltaal de hele les een rol van belang speelt in de communicatie. Een communicatie waarbij alle 'instructies' door de docent in het Frans worden gegeven, behalve bijvoorbeeld bij uitleg van grammatica en verklaring van teksten.

Grammatica en idioom

Zelf spreek ik liever over 'gesemantiseerde structuren' dan over grammatica en idioom. Alles moet toch betekenisdragend zijn? Ik hoor de laatste jaren steeds vaker met enig misprijzen spreken over 'grammatica'. Zonder die grammatica zou alles veel beter gaan en die grammatica dient dan ook maar (vrijwel geheel) overboord te worden gegooid. Dat laatste zou erg dom zijn. Ik zal proberen uit te leggen waarom.

Zelf speel ik trompet (jazz). Dagelijks oefen ik gedurende langere tijd mijn 'solfège' en de muziekstructuren

uit Arban, de 'bijbel der trompettisten'. Die Arban beschouw ik als de grammatica van de muziek. Het zijn die (onderliggende) structuren en figuren die het vrije spelen, de improvisatie, het maken van nieuwe 'bouwsels' mogelijk maken.

Zo ligt het ook bij taal. Grammatica is geen doel op zich. Doch voor een correcte communicatie is beheersing van dat vaak zo lastig ervaren onderdeel van kapitaal belang. Wel dienen er keuzes te worden gemaakt. Onderzoek heeft aangetoond dat je met relatief weinig structuren heel behoorlijk kunt communiceren. Die structuren moeten dus dan ook met voorrang en frequent in de leergangen voorkomen en bij lerarenopleidingen hoog in het vaandel staan.

Iedere les vijf à tien minuten 'betekenisdragende' grammatica is geen luxe, nee zelfs een absolute voorwaarde om te komen tot een vrij, grammaticaal (automatisch uitgevoerd) correct taalgebruik.

Bijna hetzelfde kan gezegd worden van het 'leren van woorden'. Vooral voor wat betreft de spreekvaardigheid weten we dat er een redelijk goed afgebakend corpus (le français fondamental) bestaat. Als dat wordt beheerst, is 'vloeiende' communicatie geen utopie meer. In eerste aanzet dienen deze woorden 'Nederlands-Frans' te worden geleerd. Dat is de moeilijkste fase. Daarna moet de leergang (en de docent) ervoor zorgen dat die woorden frequent en in verschillende settings worden herhaald. En dat niet gedurende enkele lessen, maar uitgesmeerd over een lange periode. Pas dan zullen leerlingen niet meer naar 'woorden hoeven te zoeken' die ze ooit met zoveel inzet (en tegenzin!) hebben geleerd.

Bij de taalverwerving spelen grammatica en idioom wel degelijk een rol van kapitaal belang. Het zijn echter wel de (deel)vaardigheden die ingebed in heldere, motiverende situaties moeten worden geoefend. En niet één keer, maar vele tientallen keren. In steeds wisselende situaties en bij verschillende vaardigheden. Alleen dan kan na verloop van jaren worden gezegd dat je 'er wat aan hebt gehad' en dat je vlot Frans spreekt.

Afsluitend

Frans leren spreken en verstaan is een kwestie van lange adem. Geen leuke dingen voor de korte termijn dus, maar wel gegarandeerd succes op de eindstreep.

Wie daarvan wat wil proeven, is van harte welkom in mijn klaslokaal. Het kost u niets en het verplicht u tot niets. U kunt dan ook het door mij gemaakte 'leergangsoverstijgende' materiaal, met name voor de spreekvaardigheid in de bovenbouw meekrijgen ter beoordeling en eventueel gebruik. ■

Grote belangste

Op 1 december 2003 is de cursus 'Limburgs op HBO-niveau' gestart. De officiële naam is Liergank Limburgs. Resy Delnoy sprak met Lei Heijenrath, oud-docent Nederlands en tot zijn pensionering in 2000 voorzitter van het College van Bestuur van de Hogeschool Zuyd over dit initiatief.

Resy Delnoy

Op diverse plaatsen in Limburg worden declamatiewedstrijden voor de basisschooljeugd georganiseerd, binnenkort komt er een provinciaal kampioenschap. Het (beroeps)toneelgezelschap Het Vervolg brengt een familievoorstelling in dialect, er loopt een wedstrijd voor een songtekst (prijs: videoclip op tv!), er worden her en der in de provincie cursussen Lezen en schrijven in dialect gegeven, Veldeke is bezig schrijverskringen voor beginnende auteurs regionaal op te richten, een kindermusical en een jeugdliteratuurproject voor het basisonderwijs zijn in voorbereiding. Kortom: het Limburgs als streektaal leeft. De cursus 'Limburgs op HBO-niveau' ligt in het verlengde hiervan.